

IV. évfolyam 2. szám 1993. február

HÍRMONDÓ

VISSZAPILLANTÓ

47 éve történt

1946. február 2-án Salgótarján város lakói a hetente megjelenő Munkásszó c. újságban, a háború utáni második békeév kezdetén, a koalíciós időszak kül- és belpolitikai hírei mellett egy apró híradásban olvashatták: "A rajz és szobrászati művésziskola előadásai megkezdődnek. Ünnepeyes megnyitás február 4-én, hétfőn délután 5 órakor a kőszénbányai MADISZ helyiségében". Egy héttel később, 1946. február 9-én a Munkásszó részletesebb tudósítást közölt az eseményről:

"A nagy programnak, amelyet a demokratikus Magyarország széles néprétege művészi nevelése érdekében tűzött ki, Salgótarjánban egy újabb fejezet vált valóra: a hét elején a bányai kultúrházban Bóna Kovács Károly festőművész vezetése mellett megnyílt a Munkás Kultúrszövetség Művészeti Tanfolyama."

A megnyitó alkalmából Bóna Kovács Károly egy naplót is elindított útjára, "Művészeti Munkás Főiskola - Salgótarján" bélyegzővel. A napló belső lapján az alábbi bejegyzést telte: "1946II. 4-én a Salgótarjáni Iparművészeti vállalkozásai, valamint a város támogatásával a Munkás Kultúrszövetség és a MADISZ keretén belül működő rajz, festészeti, szobrászati és iparművészeti iskola megnyílt. Működésének ezen naplóját a fenti dátummal megkezdtem - Bóna Kovács Károly festőművész." E napló ma a Nógrádi Történelmi

Múzeum értékes helytörténelmi dokumentuma, melyben Salgótarján művészeti életének egy szakaszáról tájékozódhatunk.

1946 telén ötvenkét salgótarjáni és Salgótarján környéki fiatal kezdte el a munkát. Köztük 21 a bányában dolgozott, 9 acélgyári, 8 üvegyári dolgozó volt. Vállalták, hogy napi kenyérkereső munkájuk mellett időt áldoznak a tanulásra, a művészetek elméletére és gyakorlatára.

Tanítómesterük, Bóna Kovács Károly, 1897-ben Salgótarjánban született. Képzőművészeti tanulmányait Budapesten és Párizsban végezte. Hazatérve szülővárosába megalkotta templomi festményeit, elkészítette Salgótarján városa számára a Báthori szobrot, a 25. gyalogezred hősi emlékművet, s a borsodnádasi hősi emlékművet. Ismertek magánrendelésre készített festményei is.

A második világháborút követően, 1946 telén maga köré gyűjtötte a fiatalokat, hogy tudását, tapasztalatát megossza velük.

A korabeli tudósítás így írt a Művészeti Munkás Főiskola céljairól: "A cél: nem tömegek képzőművészeti nevelése, mert erről éppen a művészet természete és a művészi képességek egyéni volta miatt sem lehet szó, hanem az idáig származásuk miatt elnyomott és kiszorított tehetségek felemelése, kiművelése, a munkás ifjúság erre született része előtt olyan pályák megnyitása, melyek

előle el voltak zárva. Tudjuk, hogy a becsületes akarat nem ismer akadályt. Bízunk is abban, hogy a budapesti után megnyílt első vidéki tanfolyam be fogja tölteni mindazt a nemes célt, melyet minden akadályt legyőzve kitűzött magának."

A Bóna Kovács Károly vezette művészeti iskola hetente háromszor tartotta foglalkozásait, hol Baglyasalján, hol a salgótarjáni laktanya épületében. A Szabad Nógrád 1948. november 18-i számában közölt riport a baglyasaljai apró kis műhelyben készült. Az újság illusztrációként Bóna Kovács Károly: A műteremben c. tollrajzát közli illetve az iskola hallgatóinak alkotásait. A festmények, rajzok több kiállításon is láthatók voltak, többek között 1948 októberében Balassagyarmaton, illetve az 1949 augusztusi budapesti Világifjúsági Találkozó tárlatán. Az egykori salgótarjáni művészeti iskola hallgatói közül Salgótarján művészeti életében az 1960-as és 1970-es években váltak igazán ismertté: Somoskői Ödön és Pataki József festőművészek, valamint Takács Géza üvegtervező művész.

A Balassi Bálint Könyvtár helyismereti sajtógyűjteményének egy-egy példányát lapozgatva, a mikrofilmeket olvasva tárul elénk megyénk, városaink történelmének sok eseménye, szereplője. Mind Ezeket megismerve, tudva, gazdagabbak lehetünk.

(B.Gy.-né)

RÉGI MAGYAR MULATSÁGOK

A TÁNC

Most kezdődik a,
Most kezdődik a,
Most kezdődik a tánc.

Így állítja a nóta. A tánc azonban nem most, az ósidőkben kezdődött. Mágikus szimbólum - cselekedetek sorozata alakította sokféle típusát a varázsló táncról kezdve az avató, a termékenység, a harci táncon át a temetési és asztrális táncig. Belőlük fakadt aztán a fejlődés során a népies és a társasági, illetve a színpadi, művészi tánc.

A magyarságnál is ez volt a folyamat. Sámánjaink voltak az első táncosok. Ősi eredetű táncaink mellé fokozatosan megismertük a külföldi táncokat is. Hogy mikor kezdődött ez a folyamat, nem tudjuk, de az bizonyos, hogy Mátyás korában már divatoztak, lakodalmán olasz és német táncokkal mulattak a vendégek. A "táncos király". II. Lajos halála, illetve a mohácsi csata után kialakult helyzet azonban nem kedvezett a táncnak. A táncolási kedvet pedig a hadas idő sem tudta elnyomni. Törvényhatóságaink, elsősorban a városok, már a XVI. század derekától kezdve megtiltották, hogy valaki is éjjel táncoljon. De tilalmazták a táncot böjtidőben, az istentiszteletek ideje alatt, aztán vásár- és ünnepnapokon is, néhol pedig teljesen betiltották.

A rendszeres tánc a házi bor- és sörkimérésnél, valamint a kocsmákban honosodott meg. A táncos vigalom intézménye, a bál

külföldön alakult ki. A XVIII. században már nálunk is rendeztek bált. A bécsi udvar azonban

gondoskodott arról, hogy a báloknak a kincstár lássa hasznát. A farsangi báltartás kizárólagos jogát ugyanis az udvari kamara nyilvános árverésen bérlőnek adta ki, aki báli "belépődíj"-at szedett. A bálban viszont megszűnt a társadalmi különbség. Az első ilyen bált Pozsonyban tartották 1749-ben. Rendeztek "maskarás mulatságot" Pesten is. Mária Terézia 1773. évi bárendelete többek között megszabta: "Ki-ki tisztos és illő álarcot öltön." E bálakon terjedtek el aztán a különféle külföldi táncok.

De milyen volt a magyar tánc? A "Regélő" 1844-es évfolyamában olvashatjuk:

"Éppen ugyanaz, amelyet vasárnaponként az utolsó csárdában is láthatni pór leányok által táncolni." Ezért nevezték el csárdásnak a táncot. Páros táncainkat az jellemezte, hogy a nőnek mellékes a szerepe, a főszerep mindig a férfié, szótól csak ő táncolhatott. S ha valamilyik nő mégis megtette, a paraszti illem megrotta. Legősibb táncunknak, a körtáncnak közkeletű formája a karikázó. Leginkább leánytánc.

A férfiaknál a körtánc formája a verbunkos, vagyis toborzó. A verbunkos a XIX. században az urak is szívesen táncolták. Az általuk kedvelt másik lassú tánc volt a spanyol eredetű,

nálunk a XVI. században meghonosodott palotás.

A reformkorban alakították ki hivatalos nemzeti táncunkat: a körmagyar-t. Ebben az időben alakult ki az úri báli rend. A föld népe azonban más rendet tartott.

Az ő "táncpalotája" a rét, a kocsmá, a fonóház, a csűr, lakodalomban pedig az udvaron felállított lombsátor volt. Lakodalomban a táncosztó buzdítására kezdtek hozzá a tánchoz.

Más alkalomkor a legény kikérte szüleitől a leányt, s többnyire csak vele táncolt. Ha mégsem, sort kellett tartania: testvér, szomszédleány, szerető és csak azután a többi. A leányok az udvarban, tornácon állodáltak, onnan intette a legény a választottat a táncba. S ha az a hívást nem fogadta el, abban a menetben nem táncolhatott. Mert ha mégis, a visszaütött legény megbüntethette. Akár úgy, hogy a következő alkalommal kimuzsikáltatta, tánc közben kipenderítette az ajtón, akár a terem közepén függő lámpa alá vitte, s ott hagyta, akár pedig seprőt nyomott a markába, hadd táncoljon azzal. Házasembernek nem illett táncolni, a menyecske pedig csak az ura engedelmével rophatta. A népi felfogás szerint ugyanis a tánc a fiataloké, és arra való, hogy összeédesedjenek: egy pár legyen belőlük. - Húzd hát, cigány!

Három a tánc halálíg, Kivilágos kivirradtig!
(G.Z.)

NÓGRÁDI UTAKON

Baglyasalja - Baglyaskő

Baglyasalja, az egykoron önálló község, ma a megyeszékhely része. Nevét a Salgótarján nyugati határában, Károly-akna közelében levő Baglyaskő váráról kapta. A vár nem volt hosszú életű, és az ismeretek is hiányosak történetéről, mert kevés oklevélben van említés róla. A középkorban elsőrendű útörző erősségből napjainkban már semmi sem látható, de egyedülálló ritkaság a vár hegyén lévő vulkánembrió.

A várról - amelyet a Kacsics nemzetség hollókői ágából származók építettek - okleveles adatok 1310-ben tesznek először említést. Akkori tulajdonosai a királlyal harcban álló Csák Máté kezére adták, és csak a felvidéki kiskirály bukása után, 1324-ben került - adományként - "Bogloskú" vára Szécsényi Tamás erdélyi vajda birtokába. A vár alatt elterülő helységről első ízben 1341-ből van adat, amikor Bagloch néven említik az oklevelek. Mivel 1455-ben a vár elpusztult, a település Somoskő várához tartozott. Ezt követően többször cserélt gazdát. A török hódoltság alatt sokat szenvedett, és szinte elnéptelenedett, hiszen a Karancs völgyébe vezető útvo-

nalon helyezkedett el. Ezért a török rombolás után a vártól délre eső közeli völgybe települt át. A XVII. század közepén a Fáy és Ráday családok voltak urai, majd az 1770. évi úrbéri rendezés után báró Péterffy János, Kubinyi Gáspár és Gömör János volt a helység birtokosa. A XIX. században gróf Stahremberg Antal birtokolta Baglyasalját. A század második felétől az új energiahordozó, a szén alakította lakossága sorsát, a szobányászat írt új fejezetet a község történelmében.

Mint ismeretes, a szén indította el Nógrád megye - és mindenekelőtt a salgótarjáni medence - jelentős ütemű ipari fejlődését. A nógrádi szén híre, a jobb megélhetés reménye új honfoglalást váltott ki. Az Osztrák-Magyar Monarchia legkülönbözőbb vidékein kívül Európa majd minden részéből érkeztek kenyérkeresők Salgótarjánba és környékére, így Baglyasaljára is. Nagy részük végleg itt maradt, s nevében máig őrzi eredetét.

Társadalmi helyzetüket, életmódjukat, életvitelüket hamarosan eggyé formálta közös sorsuk. Gondolkodásukat, cselekedeteiket nagymértékben meghatározták a munkahe-

lyek, a munkavégzés körülményei, a kereseti, egészségügyi és lakásvizonyok.

Baglyason a rossz bánásmód, az értéktelenedő fizetség miatt 1884-ben szervezkedés indult, s végül sztrájk robbant ki. A település az a szomorú dicsőség, hogy 1884. március 24-én itt dördült el az első halálos áldozatot is követelő csendőrsortűz. A következő nehéz évtizedek állomásait jelzik az 1918., 1919., 1929. évi bányászdemonstrációk is.

A II. világháborút követő, gyökeresen új politikai, társadalmi és gazdasági változásoknak, küzdelmeknek hű tükrö volt a bányász-társadalom is. Mindenkor meghatározó volt és maradt azonban számára a szénbányászat helyzete: fejlődése, visszafejlesztése és végül megszüntetése.

Baglyasalja 1950 óta Salgótarján közigazgatási területéhez tartozik. Mint község elvesztette ugyan önállóságát, de átalakul, gyarapszik, és hétköznapijaiban is érzékeli az urbanizáció előnyeit, gondjait egyaránt. Mai lakóinak zöme munkájával saját és nagyobb közösség boldogulását segíti elő.

(A.J.)

GYEREKEKNEK

MŰEMLÉKEINK

Héhalom, háromnyílású kőhíd

Ha dél felől, a Verség felé vezető úton közelítjük meg a községei, át kell kelniünk a Bér-patak völgyén. A patak fölött épült a háromnyílású szegmensívekből álló kőhíd. A hídní-lások 7.4, 9.2,

7.4 m méretűek. A középső nyílás záradéka a két szélső nyílás fölé emelkedik. A homlokzatot mellvéd teszi teljessé, amely a középtől a szélek felé lejtő vonatozásával a hídní-lások méretkülönbségeit hozza összhangba. A falazati kőanyag szürke színét kellemesen váltják fel a pillérvégek piros színű kövei. A híd szélessége 6.5 m, teljes hossza 38 m.

A híd építésének története csak részben követhető. Támpontul vehető a déli mellvédfalon, a község felől számolt 1 I. fedkő tetején bevéselt évszám: 1833. Ez a híd építésének teljes befejezésére utal.

A forgalom ma már új hídon halad.

Kérdezgető

Mit jelent a medve napja?

Gyertyaszentelő: február 2. Erről a napról több népi hiedelem is ismert. Az egyik a medvére hivatkozik s azt állítja, hogy Gyertyaszentelő Boldogasszony napján a teli álmot alvó medve kitekint a barlangjából, hogy megnézze, milyen az idő. Ha szép, derült és enyhe, akkor visszamegy és folytat-

ja az alvást, mert tudja, hogy még nincs vége a télnek, havas főrgetegek, csillogó hidegek lesznek. Ha viszont hideg téli időt talál odakinn, kinn marad, mert érzi, hogy rövidesen megenyhül az idő.

Merre hajóznak a jegesmedvék?

Ha nem is hajóznak, de úszó jégtáblákon, vitorlák nélkül is nagy távolságokat tesznek meg az Északi-sarkvidéken. Kitűnően úsznak, ha kell, alá is buknak a jeges tengervízben. A jegesmedvék hatalmas állatok, súlyuk többszöröse az oroszlánénak. I falakra és fókákra vadásznak, ez utóbbiakra a lék mellett leselkednek, és a felbukknó, levegőért érkező állatot mancsuk egyetlen borzalmas erejű ütésével ejtik zsákmányul. Végül ne felejtsetek el, hogy bár a Déli-sarkon is sok a hó, és nagy a hideg, olt nem élnek jegesmedvék!

VIDEOMOZI

Minden hétfőn délután Móra 30 perckor.

Február 1. Rumcájsz

Február 8. Az erdő kapitánya

Február 15. Szaffi

Február 22. Holle anyó

ÚJ KÖNYVEINK

Rosenberg, Amye: Szerencsés horgász

A képes mesekönyv címszereplője a kis öbölben megbúvó halászfalu dolgozó-szorgos lakója. Szűri Süni.

Halász ő is, mint a faluban legtöbben. Rendszerint sovány a halfogás, ami szinte így megy nap mint

nap. Am egyszer Szűri varázseszközre lel, amelyből soha nem fog ki az étel. A falu apraja-nagyja fölvidul. Kis sünnünknek a tenger újabb ajándékot ad: rozsdás kalapácsot, aranycsőt hullató kalapot. A falu telhetetlen lakói a háborgó tengerre is kizavarják Szurit. Hogy mi történik a sünnivel? Megtudhatjátok, ha elolvassátok a mesét. Hangulatos, színes rajzok díszítik a könyvet. A 68 éves gyerekeknek, de szülői segítséggel már az óvodás korosztály tagjainak is ajánljuk.

Tótfalusi István: Operamesék

A zenei művelődés egyik legfőbb ösztönzője az operalátogatás. Aki a halhatatlan operákat élvezni akarja, annak jól kell ismernie történetüket. Ismerkedni az operákkal - ebben akar segíteni ez a könyv a kezdő operalátogatóknak, a zenével ismerkedő fiataloknak.

Egy-egy kis történetben - ha úgy tetszik, mesében, ha úgy tetszik elbeszélésben - idézi fel az operairodalom tizenkilenc legnépszerűbb remekei, ezek cselekményét.

Aki az opera zeneszerzőjéről is tudni szeretne valamit, azt a könyv végén álló kis lexikonféle eligazítja.

A kötet elolvasását zenekedvelő fiataloknak ajánljuk.

Házi olvasmányok videón

Február 11. 15.30. Édes Anna (Kosztolányi D.)

Február 18. 15.30. Kincskereső kisködmön (Móra F.)

Február 25. 15.30. Isten hozta őrnagy úr! (Örkény I.)

Március 4. 15.30. A rab ember fiai (Móra F.)

A Balassi Bálint Asztaltársaság februári programja:

5-én (pénteken), 17 órától: Irodalmi műhelynap: Kiss Simon Mónika versei.

26-án (pénteken), 16 órától: Irodalmi teadélután: az Asztal társasági Füzetek 2. évf. 1. számának bemutatása.

A hónap zenéje

JAN GARBAREK: FOLK SONGS /1979/

Garbarek 1947-ben született Norvégiában. Zenei pályafutása az európai jazz meghatározó eleme. A kezdeti "klasszikus" hatások mellett - George Russel, John Coltrane - a hatvanas évek technikai és fúziós zenei próbálkozásai is érintetlenül hagyják. Megszületett egy tiszta hang, amire már az amerikai nagyok sem tudtak pusztán egy kézlegyintéssel reagálni. Nevét a világ legnagyobb tenor szaxofonosai közé sorolják. Bármilyen gondolatkörhöz, témához nyúl, egyéni hangvétele még gyakorlatlan fül számára is félreismerhetetlen.

Garbarek ehhez a felvételhez is megtalálta megfelelő partnereit.

Charlie Haden /basszus/ gyakorlatilag a main stream óta minden új zenei vállalkozásban részt tudott és tud vállalni, Egberto Gismonti /gitár/ "folk" vénája pedig jazz - berkekben közismert. A felvétel hal egységből áll. Az első kivételével mindegyik műdal, az előadók szerzeményei, ami a tágabban értelmezett műfajnak jelenleg is sajátossága. Az, hogy a nyitó kompozíció egy tradicionális dallam feldolgozása, konkrét jelzés a zenei szerkesztő részéről a későbbi darabok alapgondolatának gyökereire. Attól válik jazzból "korunk zenéjévé", hogy az eredeti műfaj skolasztikus alapját dezintegrálja és újra egyesíti, a zenei eszköztársaság stíluszabályait érintetlenül hagyva új zenei - etnográfiai közeget teremt meg. A kritika a felvétel keletkezése után sommásan úgy fogalmazott, hogy a műfaj végnapjainak szép példáját láthatjuk benne, de szerencsére ma már tudjuk, hogy nem a klasszikus értelemben vett jazz alkonyáról, hanem egy olyan új műfaj születéséről van szó, amely - megfelelő szó híján - marad az, ami: zene.

A felvétellel olvasóink, zenehallgatóink a Balassi Bálint Könyvtár zenei részlegében ismerkedhetnek meg közelebbről.